

Landskap: Småland

Upptecknat av: Johan Nilsson

Härad: Kinnared, Albo

Adress: Öpparyd, Grimslov

Socken: Munnared, Urshult,
V. Forsås, HårlundaBerättat av: Olika personer, angivna
i samlingen.

Uppteckningsår: 1935

Född år i

Uppteckningen rör	sid.
"Järnmåla - Massen."	4 - 12.
Omvrik bonde o. hur han skaffade sig pengar.	13 - 16.
Kronofogde Krona, - tyrannisk och fruktad man.	17 - 28.
"Kisse - Häkten", - tjur.	29 - 41.
Kyrkogruvorna.	40.
"Jonn - Dansare", - stortjur.	42.
Hästetjuren Häller, - "Hedjaren."	43 - 46.
"Gylfe", - en förbrytare, tjur.	47 - 51.
Stald i Pottboda,	51 - 58.
Tyrannisk o. fruktad bonde.	59 - 78.

Skriv endast på denna sida!

78 sid.

Landsmålsarkivet, Lund.

Undertecknad sänder härmed som svar
på följande "Tala och tåga", "Glädje och
Sorg", "Arbete, trötthet, vila", "Jord och jord-
män" resp. 50, 11, 13 och 17 ark.

Detta svar
någon på-
gälfäst i
dessa äm-
ne utkom-
mer, önskar
jag mig den
tacksind.

Besutom sänder jag 135 ark om "Mördare,
tjuvar och slagskämpar". Då min
barns och högiga hembygd (i norra de-
len av V. församling) varit ett lämpligt tillhåll
för förbrytare och förbrytarelikor, är detta
ämne till synes nästan outtömligt. Det är
 därfö tillämpligt endast de allra mest
ryktbara, som jag skildrat. Och de allra
sista morderna i V. församlingens pastorat har jag
helt och hållet utelämnat. Härefter tar
tars liv fortjänar också att skildras.
Lämpligast här för vore nog Gustav Flåk-
man, trolstusmål, som bättre än jag behärskar

dialekten i Härlunda. I dessa med-
lända skildringen har jag använt (H.) som
beteckning för Härlunda.

Mina bästa döjesmän eller meddelare
ha varit: August Månsson^(A.M.), Huldala, V. Tass,
över 70 år gammal;
Johan Karlsson^(J.K.), Lövhatt, p. i Almundsryd
1843, död 1935;

Jenny Danielson^(J.D.), Jäth;
Fabrikör Valström^(V.), Taxis, Hembroholmen^{86 år},
F.d. lantbr. J. W. Lundström^(L.), Långasjömåla,
Härlunda, 48 år;

Emma Karlsson^(E.K.), Pottaboda, Härlunda,
83 år;

Gustav Håkansson^(G.H.), Torstensmåla,
Byd, 50 år;

Lantbr. Viktor Svensson^(V.S.), Brändatorp,
Härlunda, 37 år;

Änkan Kristina Svensson (K. S.), Öpprared
Risingård, f. 1859 i Härlunda;
Fru Olsson, maka till hustru Karl Olsson,
Skatelöv.

Greta Persson (G. P.), Vaskhus, Härlunda,
~~en~~ änka efter Johan Larsson, Skullatorps,
V. Torris (över 80 år);
Martin Nord (M. N.), Travedstorp (Karls-
torp), Härlunda (cirka 85 år).

Järnmåla - Massen (Almundryd)

Det var en trefaldighetsdöndag för mycket länge sedan. Då som nu var det sed att stora skaror av folk, mest ungdom, från omkringliggande socknar besökte Almundryds kyrka denna döndag, d. s. h. Järnmåla döndag. Vid samma tid, varom här är fråga, huserade Snapphanarna som värat nere vid gamla riksgränsen, spridande skräck och förodnelse överallt, där de drog fram. Medvetna om att mycket folk var födsamlat i Almundryd eller Nykyrke, som socknen då vanligen benämndes, begärde sig en stor hop Snapphanar dit; den avsikten att tvinga de yngre manliga kyrkobesökarna att medfölja på deras härjningståg. Då kyrkfolket sålunda efter

Slutad högmässa kommo ut ur templet,
möttes de därtauför av den räpnade
skaran. Utan några som helst repres-
salier hade snapphanarna snart alla de
yngre karlarna i sitt våld; och sålunda
åtminstone till numerären förstärkta
begäro de sig vidare norrut. Sätta sig till
motvoren ansåg det överrumplade kyrk-
folket vara löslöst, då snapphanarna
i alla avseenden syntes dem överlägs-
na. Djupt förstärkta över det inträffade
men likväl inte räddvilliga om vad som nä-
mast var att göra skyndade de äldre kyrk-
besökarna direkt till gården Järnmä-
lä. Här levda vid denna tid den för-
sin styrka vida berömda "Järnmäla-
Massen", och det var om hans hjälp de

villde föräklara sig.

- När vi voro vid kyrkan i dag kommo
snapphanarna ^{dit} och togo alla hera (pojkar),
jämrade sig bönderna. - Detta skulle
aldrig ha lyckats om, om jag varit där,
sade "järnmåla-Massen" i vredgad ton
och tillade: - Vi borde skämmas, som g. för-
~~stod~~ ^{sökte} avverja detta präcka tilltog!

På böndernas utträngna begäran åtog sig
"Masse" att bliva deras anförare, och be-
dan de i en hast uppbädat så många
som möjligt av ortens stridhara befolk-
ning, drogo de på kvällen samma dag
åstad för att uppsöka snapphanarna.
Komma till toftas fanns de sina unga
böner instängda i en "basta", under det
snapphanarna gälva lutto inne i

Storstugan omkring rikt dukade bord
och spisade kvällsmat, som de tillträngat
sig av husets ägare. Sedan ynglingarna
frigjorts från sitt mörka fängelse tog de
Masse i spetsen för sin nu jämförelsevis
ansedliga bordtrupp in i stugan. Snappa
hanarna fattade nu genast sina vässor
och sågade mot "Masse", som enligt säg-
nen var skottfri och kunde "döva krut".
Denne tog ^{di} av sig mössan, och under det
han lutade sin kala hjässa mot dem,
sade han i utmanande ton: - Här är
blek, skjuten här! Men i det samma
grep han tag i det väldiga längbordet, bred-
vid vilket många av snapphanarna
tagit plats, och med uppljudande
av hela sin jättelika styrka kastade

han detta översinn och dödade därvid
på en gång flera av de objudna gästerna.
Under det handgemång, som nu upp-
stod mellan bondegruppen och snapp-
hanarna, nedgjordes dessa snare till
döda män. Medan nu bönderna vor
församlade gingo de från gård till gård
och befriade Sölunda fullständigt kl-
mundsryd och Håslunda från de fruktade
stigmannen. Uppstånd av händeraseri
togade bondekarar, ytterligare förstärkt,
in i Lönsboda, Snapphanebergden.
Här härjade de och brände hela socknen
dei när som hemmanet Håsslehyttan,
som de trodde tillhörde Vörestad. Ett gräv
som snapphanarna vid den omtalade
bejden lammade efter sig, har för inte

Länge sedan varit förvarat hos en lant-
brukare i Klumundsjö, där det varit
sett av Sejesmannen för denna skildring.
Den inte alenast av danskarna utan
även av sina egna sockenbor mycket
fraktade kämpen "Järnmåla-Massen" lev-
de länge efter ovan omtalade händelse,
och hans minne lever ännu på folkets
läppar. Och det finnes ännu de som räkna
händskap till honom. (J. H.): Sejesmannen: Johan Karlsson, Lövskull
f. i Klumundsjö 1843, d. 1935.
Ett rövasband, bestående av 19 st. rika sällar,
hade bildats, och dess uppgift var att bränna,
plundra och mörda överallt, särskilt i
Danmark. till detta band hade även "Järn-
måla-Massen" anslutit sig. Men då de aldrig
kunde bli överens vid delningen av bytt,
slogo "Masse" och en av de övriga - en bliskig-

ihjäl alla de 17 och togo deras ägodelar.

Nu blevo de båda rövarena rädda för varandra, så att när de voro ute och färdades, gingo de alltid i bredd, ty ingen vågade gå före den andre. Men så en dag, när de voro ute i sällskap, skulle de färdas öfver ett vadställe. De drogo då först lott om vilken som skulle gå före den andre öfver den smala spången, som där länno utlagd. Lotten föll på blekingen; och utkommen på spången träffades han av en kula från "Masses" bröst, så att han föll död i vattnet. "Järnmåla-Massen", som ännu ontalas, som den tiden starkaste man var den som utförde det makelösa kraftprovet att bära en tunn salt från Karls hamn och till Järnmåla (J.D.)

Lagman: Jimmy Danielson,
Jäl.

1) i säll-
skap

10

En gång var Masse i Karlshamn för att
köpa salt. Hans jättelika styrka bringa-
des härvid på tal, och handelsmannen
lovade Masse en hel tunna salt utan
betalning, därest han på en gång kunde
bära så tung böda ända hem. Sedan
Masse åtogit sig detta, tog handelsman-
nen och fyllde i saltet i en säck men
lyckades därjämte utan att Masse ob-
derade det, att smussla in en "tiopun-
are" (vikt, som väger 10 pund) i saltprisen.
Masse tog emellertid sin tunga böda
^{på ryggen} och gav sig ästad mot hemmet. Död-
trödet följde efter för att se hur han skulle
lyckas. Kommen hem på sina egna
ågor i Järnmåla gick Masse av vägen
och började plocka lingon och äta, ant-
jämt med saltprisen på ryggen.

Nu förstod bodhiträdet från Karlskrona
att saltet var förlorat för honom. Han ta-
lade nu om för Masse, att man lagt in
"10-punnare" i säcken och anhöll om att
få återbringa den med sig tillbaka.

Men Masse sade: här jag har den
ända hem, så behåller jag den också.

Och bodhiträdet fick låta tomhänt til-
baka.

Jakob i Olofsbytte.

I början av fjärde seklet bodde i Olofsbytte,
V. Torsås, en bonde vid namn Jakob, som
hade ord om sig att vara mycket förmö-
gen (någonting som för öfrigt nästan all-
tid varit fallet med bönderna i denna by).
Om hur denne Jakob i en hast förskaf-
fode sig sin stora förmögenhet går följande
sagen: Jakob var en gång i Växjö och blev
där utsatt vittne till, huru som en herre,
som gick för honom, plötsligt tappade
en väska, utan att han själv lade märke
därtill. Jakob gick genast fram och tog
upp väskan och begav sig med den samma
springande i väg i riktning mot V. Torsås.
När han kommit ^{satt} ett stycke utom staden,
öppnade han väskan för att se, vad den
innehöll. Han blev därvid tillräckligt

starkt i sin förmodan, att den innehöll
pengar, pengar i olika valörer. Han vä-
sade sinet vis g. färdas stora landsvägen
med sitt rika bytte utan sätta ästad över
skogar, här och moras den översyras mil
länga vägar och vilade sig g. förän han
var hemkommen till Ölofskyrka. För att g.
på något sätt misstänksigga sig vägs
han g. visa de största och värdefullaste
pengarna i sin hemtrakt. Men så en dag
begär han sig till Karlskrona, åkande för
hästskjuts. Medan han var där, passade
han på tillfälle att hos en av stadens för-
nämsta affärsmän söka lå de största peng-
arna värlade. Pengarnas höga valör väck-
te dock mest handelsmannens förvåning
och misstänksamhet. Han frågade därför
den till synes vansenlige bonden, hur han

lyckats komma öfver sådana pengar.

För att rädda sig ur situationen, som nu tycktes börja bli kritisk, tillgreps Jakob den nödlögnen och svarade, att han nyligen sålt sitt ^{i västra torssis ägande} herman, för vilket han erhållit pengarna ifråga. Handelsmannen lät honom i oförehärlig ton veta, att detta måste vara en helt och hållet uppdiiktad lögn och tillade, att han var alldeles övertygad om, att något herman, som kunde betalas så mycket för, fanns inte i hela V. Torssis församling efter att dömma av den kännedom, han såde sig hava angående denna socken; och pengarna kunde han omöjligen väcla. Denna överskrifning gjorde Jakob förskräckt. Han lämnade handelsmannen så skyndsamt som möjligt, medtagande

de pengarna, och gav sig därpå halso ännu
turvad springande i väg mot hemmet, län-
nande häst och vagn åt sitt öde. De största
pengarna sålde han delvis och hade gjort
i borrhål i sin västra stugvägg. Dessa
kunde dock ej påträffas, då huset för
några år sedan revs för att ombyggas.
På sin äldre dom hördes Jakob ofta säga:
"Jag vet en som stal, tills han blev rik,
men den lät jag bli!"

(A. M.) Lagsman: August Månsson,
Höddala, V. Forsås.
önn 70 år gammal.

Kronofogde Krone.

Å det Jagra Sjöberg, V. Torsås, fördom tillhörande
Växjö domkyrka men sedermera lönehem-
man för Kronobefallningsmannen i Albo
härad levde och härskade med diktatorisk
makt och myndighet för omkring ett sekel
dadan den tyranniske och påstådda krono-
befallningsmannen Krone - en 1800-Talets me-
deltidsfogde à la Josse Eriksson i miniatyr
och en skräck för orten. ~~En~~ Carl Gustaf Kro-
ne föddes 1792 samt övertog den 8/1 1819 Sjö-
berg efter assessorn Karl Johan Eggertz. Han
var en man med god begäring men in-
trigant, jälvrisk och egenmäktig i alla
högsta grad; och då det gällde egen snöd
vinning, var han aldrig någonsin med medley
med vilka han sökte nå sitt mål.

Som ex. på hans egenmäktiga förfarande
kan nämnas, att då hans ämnade sig ut i
gårdarna att jaga, som mycket ofta hände,
skrev han i förväg brev till bönderna därom
och lät dem veta, vilken dag de hade att
vänta de ohjädna gästerna. Bönderna
fingo då nöja sig med att utan ersättning
föda hans hundar och jaktkamrater, som
Holm-Anders d.ä., j. 1801, Dag, Solk m. fl.
Lyckades de inte uppbära något villbräde
sköto de får och lammen för bönderna och hem
förde som jakthytte. Hans grannar i Oppa-
ryd, som på alla sätt bemödade sig om att
göra honom till lags för att stå på god fot
med honom, ~~för~~ förädlade honom kalv-
stekar, ost, smör och varje handa slag av
livsfröjdigheter m. m.; och hans post
befodrade de utan skyldighet eller ersättning

När Krona t. ex. skulle sända brev till läns-
mannen, som bodde i Parnäs eller Hyltary
Krestad, skickade han sin piga med
brevet till granngården Kull. Därifrån
fick någon Kullsko beförda det till Hylm-
nerås. Någon härifrån till Loftsboda o.s.v.
Ingen vågade neka honom vare sig dessa
eller andra tjänster; ty den som det försökte
fick dyrt nog gälla, vad han brutit. Gud nå-
de den som försökte korsa eller omintet-
göra Kronas planer. Dylig djävulst skaf-
fades ~~med~~ mer än en gång med att t. o. m.
välbesättne bönder lingo gå ifrån gård och
grund. Vid prästval var Krona då satt som
självrhestämmande inom hela härads-
och ären utanför detta! Men så en gång
vid återbesättande av kommunistraturen

204605

LUNDS UNIVERSITETSB
FOLKMINNESARKIVBonden:
Ringshuset

20

i V. torsås dristade sig den s. k. "Björna-
Nissen", som var ganska rädd av sig att
fara omkring i socknen och förvärva rö-
ter åt en prästman, som uppsöts i fö-
laget, men som inte behagade Krona.

Detta resulterade i att "Nisse" icke blott led
ett fullständigt medulag vid prästvalen (Lin-
nell, nära släkting till pastoratets kyrko-
herde, prostens brödd, blev vald), utan genom
Kronas förvållande blev han utblottad på
alla existensmedel. Samma öde drabbades en
bonden i Palmeryd utav till straff för att han
trots förbudet kuggat ner en elz på sina ägor.

En gång då Krona var på auktion i Palmeryd
slog Björna-Nissen honom i golvet och
fick därpå skänka honom ett par okar i
ersättning. Krona kom en gång och hörde

Jöns Hjortatops. Bonden, Peter, var i Jöns
med att hugga mer in ek. Då han fick 2
krona komma slutade han genast upps med
att hugga och skyndade från platsen.

Eken fick sedan stå i långa tid. Peter
löst sig till eket för 30 kr. Krona höll
sig mycket hos Måns i Engnäs (månsa på
mån) och hans hustru Elin, som han också
hålla sig särskilt väl med. De voro mor-
föräldrar till 95-åriga Elin i Hjortatops.

Den del av Engnäs, som senare ägts ^{bl. a.} av
Henrik Johanson hade skattat till stamman-
manet för mullhete. Och nu omhögde
Krona, att när härads skogen såldes, så kom
hela området (cirka 400 tunland) att till-
falla stammanen "Moen". Det hade förut
aldrig tillhört detta hemman.

hade stoppat den. Fredriksson fick nu bekräma sig till att vända tillbaka till Långsberg, där han av Krona hotades med fängelse. Slutligen träffades dock den överenskommen, att Fredriksson skulle lämna Krona bryggeri på Möckelnäs, som han sålunda fick avträda till Krona den 15 febr. samma år. Han tillerkändes dock rätten att få bo kvar där under sin återstående livstid. Kort efter denna händelse dog Fredriksson. (V.)

saguman: fabrikör Valström,
Favås, Hembrohus, 86 år.

Krona var en gång på ett ställe och höll
någon utredning. När han blivit ensam
med folket på stället, lät dessa honom
se en stor och dyrbar silverters. Han und-
rade då vad de haft den förvärad nä-
gonstans, eftersom de lyckats skydda den
för tjurar. De omtalade då, att de haft
den på vinden mellan muren och taket
ibland skräp och lasar. Genast efter kom
den bort en natt. Tjuven hade tagit en
stege och banat sig väg upp på taket,
där han tagit hyl ~~och krasat~~ och lyckats
fångripa silverters. Krona påstod sig
ha bodat i Öppared Kittlagård - intreckning
i gårdan - för att komma åt den. Då Kittla-
gård ~~1844~~ 1844 såldes hade de 7 samstående
bröderna från Loftsbode, söner till hemmans-
ägaren

Lars Jonsson därtöades vidtalat folket i
orten att inte bevista auktionen. Gården
sålles presis på Högst; och en av de 7, Lars
Larsson, fjärdingsman och brukare av $\frac{3}{4}$ man-
tal Meyreberg, köpte Kietbergård för ett myc-
ket billigt pris. Då Krone kom, var gården
redan såld. Det blev nu process i många
år, men Krone förlorade. Hade han haft
någon inteckning, hade han skulle bevakat
den på kansliet jivetvis, men det gjorde
eller kunde han inte. Av bönderna i Opp-
ryd och andra, som bedrev olaga brännvins-
bränning, tog han dryga mutor - vanligen
50 riksdaler av vardera. En av de mest
ansedda bönderna i Oppryd, Jon Bengtsson
i Oppryd Kietbergård, hade mutat Krone
ett par gånger, men slutligen dog han

inför rätta. Han var vid 14 Ting men nekade
hela tiden till vad som lades honom till last
- ~~uppmärksam~~^{god} härtill av en gammal förtro-
gen vän i Växjö -, och vittnena lökte även
så långt de kunde, att taga honom i frivär.
Krona lyckades heller aldrig att bringa
honom på fall. Han blev nämligen gjälv
vid denna tid uttappad som en mycket
stor brattsling och straffad som sådan.
~~På~~ På en litografisk anstalt i Köpenhamn
hade han låtit trycka korter i stor omfatt-
ning, men förfalskningen upptäcktes, och
han blev häktad. Han blev därjämte friad
i korturs, och hans ägendomar gingo under
klubban. Sjöberg fick till ägare löjtnan-
ten Teodor von Dörran, broder till skalden.
Krona satt en tid fängsen i Källaren till

Stadshuset i Växjö; och under sin fäng-
enskaps umgicks han med planer på att
återförvärva Möckelsnäs. Han vände sig där-
för till sin gamle vän riksdagsmannen
Medin, som vid denna tid bodde i Moheda
Mellangård, och vidtalade honom att inro-
pa Möckelsnäs åt sig. Genom sin dotter
ullas förböner hos konungen fick Krona
ett straff förmildrat. Återkommen till
friheten hoppades han få taga sin forna
~~gärds besittning~~ ^{Möckelsnäs} gård Möckelsnäs i ny
besittning, men Medin behöll den för sin
egen del i enlighet med sin fulla rätt.

Det berättas, att då Krona var benkommen
från häktet, sammanträffade han i Gattisa
med en av sina arundsmän, bonden
Petter Nilsson i Grönhult. Denne passade

28 4605

härvid på att inne i ~~stagan~~ en kammare
i jästginaregården geva Krona en så
kraftig spark i ryggblatet, att han slog
fram Stupa till golvet. Den fört så må-
tliga mannen lät sig dock nöja med denna
skymfliga behandling. Krona var under
senare delen av sin livstid bosatt i Elm-
hult. Han dog 1872, 80 år gammal. Hans
son, sergeant Karl Krona, skötte sig illa
liksom fadern och blev avskedad. Han
sick inte ens äran att bliva bjuden till
sin fars begravning. Man skickade honom
en lada öl - en vara, som man visste, att
han satte stort värde på, men han fände
lidan med innehåll tillbaka. Trots de 90 år
som förlutit, sedan Kronas skräckvälde
upphörde, ~~bebehöll sig~~ bebehåller sig alltjämt
traditionen om honom levande i hans förra hembygd. (J.M.)

1) Se vidare
Smålands
beskriv-
ning av
Rosengren.

28

ROSENBERG
BOKFÖRLAGET
STOCKHOLM

"Nisse-Häktor"

"Nisse-Häktor" och hans son voro mycket publicerade i bygden, och folket i Hälsunda hade i årtal umgäts med planer på att få "Nisse-Häktor" fast, väktat detta ännu inte lett till något resultat. Han bodde i en jordkoja vid Hussjöns - i samma som den sedermera eller berömda "Gärdsle-Vargen" bodde.

De "gamla-Jan" i Ellagölskulet var blivna äldre män - denne såväl som den närmast följt varande såväl som den nästföljande skulle gemensamt upprätthålla ordningen - gick han en kväll i sällskap med nämnda personer till kojan, där Häktor bodde för att försöka infånga honom. När de 3 männen kommit fram, gick Jan genast in, tog en stol och satte sig samt lade armarna på en

annan stol; men han hade ingenting.
 De andra hade karlarna vågade inte gå
 med in utan stannade utanför. Håktor
 satt vid Jans inträde i den primitiva bosta-
 den välklädd och i vita skinnande skjortas-
 mar vid matbordet, som var dukat med
 många smakliga rätter. Sedan Jan setat
 en stund sade han: jag har gått hit för att
 ta reda på dåligt folk. - Vid detta yttan-
 de blev det liv i Håktor. Han sprang upp
 från sin sittplats, fick tag i en stor kniv
 och sprang med denna ut på golvet, där
 han hoppade och finkelerade, jaktande
 med kniven, som han hade i handen.
 - Innan du tar mig, så står gärna (H) ur
 bakken på dig, sade Håktor och riktade sin
 kniv mot Jan. Senare, som var en lärde

~~1) dra~~
 a har drag-
 ning åt 6.

modig man, blev nu ganska rädd och vände sig om för ett ögonblick knappast vad han skulle säga till dig. Men strax var han borta över situationen, greps trebenastolen, som han stödde sig mot och slog med denna till släktor, så han blev liggande på golvet. Pojken skulle nu passa på tillfället att springa på dörren, men Jan sade till honom att om han inte ~~väste~~ ville lugna sig, så skulle han få lika mycket. Kärningen började nu hoja och skrika: jag tror han slår ihjäl far. Nu öppnade Jan dörren och sade till den som stodo utanför, att nu var det ingen fara för den att gå in. Då den först återfingo de modet, och sedan de kommit in i köken, hjälptes de åt att binda tjuvarna till händer och fötter samt tog

släktor,
som nu tän-
de sig över-
mannad sa-
de, jag ber
inte för mitt
liv men för
min sons.

dem med sig till Ellagölshult, där Jan
bodde. Här voro de i gott förvar om natten.
En gång på natten behörde ~~behörda~~ Häktor
gå ut. Sedan Jan gjort hans ena hand fri,
fördökte han med denna att slå till Jan,
som stod intill; men denne lyckades av-
värja slaget och hand honom strax igen.
På morgonen, då de skulle till kronohäktet
med Häktor, föresag denne att han var så
sjuk, så han inte orkade gå utan ville
ha skjuts. Jan hämtade så en tjurmege,
och under det han hytte mot misslädaren
med denna, sade han: här har du skjuts
vad du behöves. Under transporten ville
Jans medhjälpare göra sig till och ta sig
friheten att misshandla brottslingarna.
Jan avvärjde dock detta sägande: ni-är

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

inte då karata (kärta (2.)) först, och är
 det så att ni behöver ingripa, så ska jag
 nog säga ifrån. Jan ville inte att fångarna
 skulle misshandlas. Sedan Jan kommit
 tillbaka från häktet, där han lämnat brotts-
 lingarna, gick han till kojan och tittade ^{först} in
 genom fönstret och såg då i halvmörkert
 något röra sig nere vid dören. Jan öppna-
 de dören för att gå in i kojan. Men i det
 samma han trädde över tröskeln, möttes
 han av käringen, som stod vid dören färdig
 att slå till Jan med samma trebenastol,
 som han slagit Häkter; och hon medgar
 själv, att hon tänkt slå Jan med stolen.
 Men denna gång undkom Jan oskadd.
 Häkter dog på fängelset. Var hon blev
 är inte känt. Hans hustru, som bodde

på Jättigundersöd, dog i Ellagölshuset.
Det var ganska vanligt, att tjvarna stode
på god fot med en del lantbrukare och and-
ra, som ägde hästar för att på sitt gods
skjutat. Man brukade t. ex. ta en gammal
kolareyss att ha godset i och en tjärvedskrog
eller dyli. att gömma sig djäls i. Även när
man körde till staden förr i tiden och var
rädd för dåligt folk prakticerades den
metoden.

Man lyckades inte
alltid lisa ute tjvarna. Det förekom,
att då t. ex. en pige en mörk kväll skulle
gå in i källaren och hade litet eller intet
lyse med sig, kunde tjvarn, som låg på
jordat, passa på och alldeles obemärkt smy-
ga sig in i källaren och gömma sig där.
De gammaldags lisarna voro i allmänhet

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

35 4605

lätta att öppna inifrån, varför tjuven, de-
dan han tillgreps, vad som önskades,
lika ohemäckt tog sig ut ur källaren
som han kommit ~~dit~~ in.

(Flere loggmän från Sjötaretopp)

35

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

Sagumann:

364605

Johan Karkson (J. K.) berättade för under-
tecknad om en "stortjuv" följande: Det sa-
des att Nisse-Häktor stod i direkt person-
lig kontakt med "den lilla" djälv, med vil-
ken potentats hjälps han utan något be-
svär kunde praktisera sig in i vilket
hus som helst. Det behövdes bara, att
han bläste i nyckelhålet, och dörren
öppnades liksom av sig själv. Alla för-
döls att få tag i honom misslyskades full-
ständigt, fastän han förklarats fögelfri,
då att både tjuvar och ärligt folk med
förenade krafter gjorde att för att få honom
fast och oskadliggjord. En stor belöning
hade T.O.m. utlovats åt den som kunde
infånga honom. En gammal gummor,
hos vilken han brukade ha sitt tillhåll
och som hjälpte honom att förvara

1) som han
prästad
var Nisse
Häktor

36

KUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESSAMLING

374605

tjuvsgods, frågade honom en gång: "Är du inte rädd för att bli utappad och att folk kan ta dö på dig, när du är ute för att stjäla? - Det finns ingen, som har makt att vare sig slå eller skjuta ihjäl mig, försäkrade Fläktor, ty det går inte att slå ihjäl mig med något annat föremål än en albert och inte att skjuta mig med något annat vapen än min egen pistol. Han bar alltid ett bälte om livet, i vilket hängde laddade pistoler runt omkring.

till ett ställe, där det skulle bli begravning efter ett barn, som Fläktor för att stjäla. För att skydda liket för rätter hade man varit upps det på en loftkammare och lagt ner det i en klädeskista. Utan att ha erhållit någon vetskap

kvatten till
gylva be-
gravnings
dogen

37

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

om dödsfallet trängde sig släktor in genom
ett fönster och upp på kammaran, där
han öppnade just den kista, i vilken
barnlikt låg. Han delade heller inte
på kistans innehåll utan tog alltammans
i famnen, liksom såväl som kläderna, och
rusade ner för trappan och ut på gården
med sin bröda, utan att de inneboende
det allra minsta störde deras. Utkommen
tog han sig för att sortera de stulna kläder-
na och upptäckte då till sin stora överrask-
ning barnlikt ibland dem. Han tog då
och lade det på förtugbron, innan han
lämnade platsen; och här påträffades det
av husfolket följande morgon, strax in-
nan begravningsgästerna började anlända,
och belan man en stund sökt efter det
i husets alla vrår.

Vid ett annat tillfälle hade han trängt in
en kyrka för att stjäla silver, som där för-
varades. Sedan han fått detta i en säck,
skulle han med denna begiva sig ut genom
ett fönster. Han tog då först säcken med
sitt dyrbara innehåll och kastade upp
den i fönster-risken. När han sedan själ-
skulle praktisera sig dit, visade det sig
vara för högt, varför han böjde sig
om efter ett föremål att stiga upp på.
Härvid upptäckte han i halvmörket
en likkista, som med liket i hade blivit
insatt i kyrkan. Utan vidare betänks-
ligheter tog han kistan, som den var, och
reste upp den mot väggen. När han då-
tunda med dennas tillhjälp lyckats kom-
ma upp i fönstret, böjde kistan glida
undan, varpå den med en väldig duns

slög mot golvet. I samma ögonblick hörde
des ett skrärande skrat inne i kyrkan.

Detta, som kom ifrån den s.k. kyrkogrim-
men, ett levande begravet barn, som
satts att beraka kyrkan, skrände Håk-
tor till den grad, att han hoppade utifrån
fönstret utan att ta kyrksilvret med sig.
När han första gången var ute för att stjä-
la hade han en kamrat och medbrätsling
i sällskap. Denne hade av den fört näm-
da gumman fått veta, huru Håktor, in-
ligt till egna påstående, skulle kunna
bringas om livet. - Det var på en herr-
gård de båda tjvarna brutit sig in.
Där fästes deras uppmarksamhet bl. a. på
en dyrbar spegel. Håktor tog en stol att
stiga upp på för att räkna ta ner spe-
geln. Då lade den andre till honom:

du måste anta' av dig bältet och hänga
på stolen, innan du stiger upp på den,
för annars kan du inte utan att för
mycket besvär få ner yngeln. Utan
att misstänka att det låg något försatt
bakom dessa ord lydde han utan tve-
kan sin kamrats befallning. Med tanke
på den utlovade belöningen passade
då den andre på och tog en pistol ur Hå-
tors bälte, varpå han med ett välriktat
skott sträckte honom till ~~marken~~ golvet.

Och härmed var samhället befriat från
dessa mest hatade och fruktade personer.

(J. H.)

42 4605

"Fven-Dansare"

42

Den berömda storfjuren "Fven-Dansare" kom en gång till ett ställe för att stjåla. Mannen var borta på järnvägsarbete. Storfjuren kom in i huset, låg hastigt här i födslovända. Han hjälpte dem till rätta med vad som för tillfället behövdes. Sedan gick han till grannarna för att underrätta dem. Natten därpå kom han tillbaka med bröd och ett stort fläskstycke och gav dem, ty de hade ingenting att äta i huset. Han stal från de rika och gav de fattiga.

(L.)

sagorman: J. d. Lantbrukaren

J. W. Landström, Långasjö-
måla, Härlunda, 48 år.

Mäster Tjuren Möller.

J. V. Torsås med angränsande socknar levde
och buserade i början av fjera sekel en vida
beröfriad mäster tjur med det för honom
ganska karaktäristiska vednamnet
"Medlaren". Hans verkliga namn var
Möller. Sitt vednamn hade han fått
av den anledningen, att han hade för sed
att stjåla från de rika samt meddela
därav till de fattiga, så mycket han kunn-
de undvara utan att själv behöva lida
nöd. Det berättas, att han en gång mitt
i natten kom och haltade på dörren till
ett mycket fattigt ställe, där vid tillfällen
de små barnen voro hemma ensamma.
Han uppmanade dessa först i ödmjukt
och sedan i befallande ton att öppna åt
sig, så att han kunde komma in.

Barnen protesterade på det bestämdaste
mot att öppna, sägande att de ~~därfö~~
därtill hade blivit strängligen följda
av föräldrarna. De lade sig i vägen släppa
in någon obänd prämling, ty det kunde
ju hända, att denne då vore den färlige
mästertjuven Möller, som de så många gång
er med förskräckelse hört uttala bö
or föräldrarna och andra. När sålunda
alla försökt att på godvillighetens väg få
barnen att öppna dörren visade sig all-
deles punktlösa, tog Möller och utan vidare
betänkligheter bröt upp dörren. När detta
var gjort, fingo de förskrämda barnen
de en stor däck kastas in, vilken med en
våldig duns slog mot golvet. Behåll det.
här, sade Möller, och hälsa far och mor
med, när de komma hem, att detta har

954605

UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

45

mästertjuven Möller varit här med.
Läcken innehöll mat, kläder m. m., som
ant kom väl till pass i det fattiga hemmet.
Alltid lyckades Möller slinka sig undan
sina föräldras följare, gynnande
sig i de stora skogarna samt hos sina
gynnare här och var bland folket.
Men då en gång hade han varit fräck
nog att på djävla jul^{ottan}~~lön~~ bryta sig in
och stjåla på stommen i V. Torsås, belä-
get omedelbart intill gamla kyrkan
och sedan beställa åt komministern
i Håslunda. Medan han inne i huset
som bäst var upptagen med sitt förka-
vande höjde det att sitta ute. Då nu
folket kom ut ur kyrkan och skulle be-
ge sig hem, upptäcktes genast de ännu
i egennödde spår efter Möller, som

hade ställt kossan neråt djör kanten.
Kyrkfolkets skyndade nu åstad efter
honon, ridande och gående, följande
spåren i snön och upphunno honon
slutligen nere vid djör. Då han nu
till fullt ~~ing~~ in sig, att det ej börade lig
att göra motstånd, lät han här frivil-
ligt infånga sig. Sjundande av honom
och förtrivlan utropade han, då han
fästogs: hade inte vår herre strött aske
på marken (seftas på snön), hade vi inte
fått mig nu heller. Han blev nu genast
överslämnad i rättvisans händer, dömd
till döden och avrättad.

(A. M.) Lagerman: August Hansson
Höldala, V. Porsås. om 70 år

"Gylfe" 47 4605

Borgesman:

1) Fräns 47
Rutson
Mrshuset
kan ännu
de bästa
och mest
autentiska
uppgifterna
om Gylfe.

En av sin tids allra störste förbrytare var
Gylfe, som var född i Krampanäs (Jälasa-
top), Hälsunda, på "troll-Olastomten". Han
stal överallt i bygden silver, pengar, ty-
ger etc. Hos d. s. k. "djurss-Lassen", fader till
den ännu levande 95-årige Peter Larsson,
Krampanäs, hade Gylfe sitt nederlag.

Det lades att Gylfe stod i intimt förhållande
till Lars' hustru, "Lassa-Mästa", och hon
var honom särdeles behjälpslig med att
förvara hans tjuvgods. Gylfe var liksom
hövding för en hel förbrytareliga och bruk-
ade ofta ha häst och vagn med sig, då han
var ute i bygden och stal. Folket, som satte
sig till motverk, mördades. Gylfes mest
omtalade stöld är den av kyrksilvret

i Urshults kyrka den 16 april 1852.

Johan Karlsson, Loshult (Nygård-Johansen),
 Skatelöv, född i Forstunaåla, Almandoryd
 1843, d. 1935, här ättade för många år sedan
 om hur "Lokenuten", "Gylfe" och en till stula
 silver i Urshults eller Almandoryds
 kyrka. De tillgreps bl. a. en stor källa, en
 silverdosa att ha oblaten i, en mässha-
 ke, en eller två prästhappar. Silveret sålde
 de till Gustav Eriksson i Loshult. ~~Harald~~
 Harald på Bonnell lovade att ställa
 hem det. När fördomlingen fick mäs-
 shaken tillbaka, var den lite försläpad.
 Bengt i Toftahult köpte en ny mässhake
 och skänkte till kyrkan. Harald ställde
 plågor på tjuvarna, så att de måste
 bära hem tjuvgodset. Kyrkbistan var

klädd med tjock järnplåt men detta kunde inte hindra tjuvarna. Inget folk) lanns luller i närheten utan en del fattig ljon i sockerstugan, men de höjde inte av tjuvarna. "Soknuten" blev häktad. Han togs på Torshuset gård i Lönshöda, då han för tillfället var där och gjorde vagnhjul. En gång hade Gylfe varit hos kyrkoherden i Urshuset och stulit hans silver, ~~som han~~ ^{under} knutet i ett knyta. Innan han gav sig iväg därifrån, gick han in till kyrkoherden, där han låg och sov; och under det han höll upp knytet för denne, sade han: "nu är det inte ditt del" utan nu är det mitt." Han grävde ner det i Björk Bjömåla, Hälsunder, där det hittades många år senare.

ulig sögsmannen.

sögmän:

(J. H.) 49

Johann Karlsson
Lönshöda, f. i
Hemmingsdalen
1843 d. 1935.

Gylfe var hjälpsam mot fattigt folk. Han tog från de rika och gav de fattiga. Han
 En gång då han var på hemväg från Växjö
 märkte uppkom en gammal, som
 han hörd på skjut. Hon tackade och sa-
 de sig gärna villje äka, därför att hon var
 rädd för Gylfe. När gammal steg av skjut
 gav han henne 50 kr. samt ontalade för
 henne, att det var Gylfe hon äkt med.
 Det gammal blev ganska förskräckt se-
 ger sig jälv. Han reysde till Amerika,
 där han begick det ena brottet efter det
 andra och avrättades slutligen i Sing-sing-
 fängelset. Gylfe och hans medhjälpare
 stulor en bösse med silverbeslag hos en
 fanjunkare i Fläskanåla. Fanjunkaren,
 som var gammal, diktade genom förster

på tjuvarna. Dessa lyckades dock tillägna sig bössan. När kronobetjäningen kom till Djurså-Lassens för att undersöka om där fanns något tjuvgods, frågade de de små barnen, om de hade sett någon bössa. Dessa omtalade då, att de varit närvarande i gölet.¹⁾ (S.)

1) Hylisjylas
Sälvaaglat
(H.)

51

Sagomannen J. d. Cantén. J. W. Sandström,
Långsajöarna, Hårlanda, 48 år.

Stölden i Pottboda, Hårlanda.

En natt för cirka 100 år sedan kom 5 tjuvar i sällskap till Pottboda för att stjäla. Det folket låg och sov såväl husfolket som tjänstfolket. De stöck in en böss pipa genom fönstret till det rum, där bondens piga och ena dotter låg och sov. De blivo mycket förskräckta. Men tjuvarna tröstade dem med, att de inte tänkte göra dem något ont. Gårdens ägare, den ovanliga

LUND'S UNIVERSITET
BOKMÅNINGSK.

kraftige "Putte-Jan" steg upp och försökte
 hålla dörren; men detta lyckades inte,
 utan de bröt sig in i huset. De fyra
 tjävarna trängde sig in, medan en stan-
 made ute och vaknade, så att ingen undan-
 kom av husets folk. Sedan tjävarna
 kommit in ville de veta vad silvret
 Janns och pågode efter detta. De visste,
 att det Janns mycke silver i Pottelboda.
 Den djärve och trotsige Jan vågade dock
 att tåga med vad han hade silver förva-
 rat. Under sina undersökningar där me-
 re i bottenvåningen hittade de, medan
 de lyste sig med gas, Jans ~~hustru~~ ^{klocka} i ett
 skåp, och denna ~~blev~~ tillgreps de. De gick
 således illa åt Jans hustru för att förne-
 henne att om möjligt tala om vad silver

var gömt. De nöjs henne och tortrade
henne på alla sätt och födärade hennes
ena arm så illa, att hon en hel sommar
fick bära den i linda; men hon lät dem
ingenting veta. Jan bevakade de nog,
så att han inte skulle kunna komma
ut, och dessutom beaktade de honom
på alla sätt för att bringa honom att om-
tala, vad han hade silvret gömt. Vid
ett tillfälle hade han alla fyra handtorna
på sig, men han fridde sig. De brattades
med honom på golvet tills de ringo av
honom alla bläderna men lyckades inte
lä kull honom. De sade också efteråt, att
Jan var den starkaste och värste de råkat
ut för. Uppre på vinden var silvret för-
varat i en gammal ridzadel och här han

de de inte tänka på att leta efter det. Johan
 Karlson berättar, att den ene av tjvararna
 hade lyftat av locket till en kista, och en-
 dan * han stod och undersökte i denna,
 passade Jan på och med en våldsam
 kraft slog ner locket över den andres
 huvud, så att hågarna på lockets under-
 sida trängde ner i ^{skuldrorna} ryggen (hårarna) på tju-
 ven. Tjvararna lämnade dock inte Pottaboda
 tomhände. De togo så mycket de ville av
 sängkläder, ullgarn, linne, vävnader m.m.,
 och de kastade det på hästskjuts, som de
 hade med sig, innan de for därifrån.
 De åkte alla fem efter samma skjuts.
 Det var silver i Pottaboda för 900 (daler?).
 De vågade inte ha det utan sålde det
 genast för ett mycket högre belopp.

Fälgsmän

Johann Karlsson, Lönneby, f. i Hummareda,
 1843, död 1935.

(J. K., E. K.)

Emma Karlsson, Pottaboda, Hälunda 83 år

Jöns i Tärningatorp (Täanega-Jösön) höll
med tjuvarna och förvarade gods åt dem.
I Krenshult, Blekinge, där han till sam-
mans med andra tjuvar uppträtt, hade
han mördat en major Ankelo. Majorens
värja med dennes namn på vågade han
inte ha utan gömde den i en kassett i
gamla "förrådet" i Tärningatorp, T. Torsås,
där den ^{sedan} hittades av gårdens ägare - hans
efterträdare - där han var där och ~~sökte~~ "rödde"
och räknade luggt i den. Den skickades
till Engelstad, där Jöns blivit halshuggen
samma dag som Johan Pettersson; Brotr-
pet föddes.

Bönderna i orten, ^{som blivit} ~~och även~~ bestulna, och
även andra, blevo mycket förbittrade
och samlade sig för att följtja tjuvarna

Dessa hålla sig dolda i T  rningatorps.
 "Kasse-Pellen", som var stor och stark, var
 med om att infånga tjuvarna   rensom
 Pelle G  ck. Denne hade en hög hat på dig.
 En av tjuvarna sköt av hatten på Pelle
 utan att skada personen. F  ljda av
 bönderna voro tjuvarna nödsakade att
 taga vägen över broarna vid Gr  n  , öde-
 kulla och Holmen i Almundsryd. En av
 dem blev skjuten av ett skott i ryggen i
 Almundsryd och lättades död lång t  re
 efteråt. Den ene togs på Holma bron och
 den tredje vid   stra fur [  stra f  a(  )],
 gränsen mellan de tre sockrarna Al-
 mundsryd, Torsås och H  rlanda. Tjuvar-
 na blevo nu häktade - åtminstone 3 av
 dem. Den ene hade b  rivit på att de inte

1) Enligt uppg.
 gift ~~med~~
 av Emma
 Karlsson,
 Pottaboda,
 togs den
 ene av tju-
 varna i Al-
 mundsryd
 och den and-
 re vid T  r-
 ningatorps.

1) Var det
 mannen Pa-
 ul Nilson
 p  r T  rning-
 atorp, f. 2.
 1781, flyttad
 till H  rlanda
 1812, m  r-
 dead 1837 i
 Nykyrke
 (Almundsryd)

skulle hugga huvudet av honom. När han
var på häktet, hade han en syster i Ble-
kinge. Hon bad föreståndaren för fäng-
slat, att hon skulle få överlämna en sken-
väst till sin bror, då för att han förs i
fängslat. Detta beviljades henne, sedan
västen blivit noggrant undersökt.
Den var försedd med träknappar, som
voro fyllda med arsenik. Han förtärde
härar och dog genast och slapp sålunda
att halsuggas. Men hans kamrater fingo
lida detta dödsstraff. De lade inför rätten,
att i Pottboda lyckades de sämre än an-
nas, men ändå skulle detta inbrott för-
orsaka deras död. Enligt uppgift av ~~han~~
Johan Karlson skulle kassemästarna ställt
vakt omkring huset i tärningatorp, då

de trodde att tjuvarna voro gömda inne i detta. Huset var av den gamla vanliga typen med loft och i detta voro tjuvarna gömda. Bonden i tärningatoyo, som höll ned den, lovade att vakta vid en glugg (glug), medan de andra posterade vid fönster och dörrar. Tjuvarna reymde genom gluggen och lyckades för tillfället komma undan. "Tärninga-Peter" hade tjuvar och tjuvgods hos sig. Han tog timret till sin stuga i häradsstogen, var ständ härpå men hjälpte sig. — — Det förbittrade folket brände upp tjuvarnas gods. Dessa hade sitt tillhåll i Hälleboke, Blekinge, och där hittades i Cassaris med saker, tjuvgods.

sagorvörn: (E. H., J. H., P., anfl.)

se sid. 2.

Per Jonsson i Vashult.

59

En av de mäktigaste och fruktade
personer som i nyare tid levat i Södra
Albo var Per Jonsson i Vashult, Härlunda.
Han var född i Långhult, samma socken,
år 1812 som son till hemmansägaren Jon
Persson, f. 1767, och hans hustru Elin Svens-
son, f. 1772. Fadern, Jon Persson, var en liten
beskedlig man. När han blivit änkling
flyttade han till sonen i Vashult, där han
även dog. Per Jonsson var en tid en verk-
lig sockenkung, som med ett ord sagt tillät
sig att vad han behagade och regerade
alldeles enväldigt och despotiskt inom
sin församling. Han var bonde först i
Långhult sedan i torbjörnshult och slut-
ligen i Vashult, där han dog 1884.

Han ägde hela Vashult, så när som den nordligaste gården. Per Jonsson var kyrkborvärd, auktionsförrättare, boudredningsman m.m. och blev med tiden ganska förmögen. I sitt hem borde han komfortabelt enligt den tidens förhållanden. Han brukade ha två stora handlar, som vaktade hans hus - en vid vardera sidan om ingången -, och då någon kom, som han i en hast ville bli kvitt, lättes handlarna och sträckades på besökaren. Per Jonsson var en grovt byggd och kraftig man med ett fördelaktigt yttre. I öronen hade han alltid örhängen. Han födde ett mycket utsvärande liv, dröps och drog samt höll sig till alla punktminuter inom socknen, som han tyckte om,

med undantag av prästhem. Något större odjur i människohamn ^{har} ~~kan~~ väl knappast existerat inom socknen. Av frakten för Per Jonsson var det många som inte vågade färdas förbi Vashuset nattetid, då de t. o. skulle till Karlskrona eller Kristianstad utan körde långa omvägar. Pastor Linnell, Torsås, varnade för att köra förbi Vashuset nattetid. I en visa, som Per Jonsson och hans medhjälpare brukade sjunga förekommer dessa ord: det är roligt i det tysta, då ingen vågar knysa, vad vi hitta på. "Lill-Ola" (Sagesmannens far), "Bocka-Jönsen" och Smed Spångberg i Skallakulla, Skatelöv, hade en gång Sällskap till Kristianstad vid maskadestillestånd. De förstnämnda hade tungan och den

senare skulle dit med Smide ~~och~~ att sälja.
På hemvägen var Ola ängslig för att be-
höra fara förbi Vashuset; men Spräng-
berg lovade att ~~freda~~^{bädda} honom och dem alla
tre. De saker, som de hade med sig av
värde, flyttade de över på Olas skjuts; var-
på Ola börde före de andra. Då de när-
made sig Vashuset, placerade sig Spräng-
berg bak på Olas skjuts och berättade
sig med ett långt järn i handen. Som
väntat var blev resenärerna vid Vas-
huset anfallna av den fruktade ligan.
Smiden tog då och svängde med sitt järn
i ömse ränder om skjutsen, så att ingen
kunde komma nära. "Lill-Häken", fader
till Soldat Lust på Hjärpölyckan, V. Tassio,
tjänade dräng vid denna tid (omkr. 1850)

hos "Ledars-Pelle". Han omtalade oftast,
att han inte gått riktigt med stryk mer
än en gång, och det var en lördagskväll
i augusti eller september ett visst år i mitten
av fjörra åkret. Och han var sålande
med om att anfälla marknadsfolket.
Då Per Jonsson var ute och färdades i sock-
nen, gick han in vad han ville och utöva-
de samlag med prunturen, sedan han bes-
tat ut deras män, om de satte sig till mot-
vern eller inte frivillig ville avlägsna
sig. Han åktade inte för att begå våld-
täkt, då han var på auktioner eller vid
andra för honom passande tillfällen. I sådana
avsikter tog han på en auktion i Björkby-
mäla den unge Pichan Mänte (mor till Em-
ma Karlsson Pottboda) och bar ut trots

hennes motstånd. Sin första hustru han-
terade han illa. Medan han var gift med
henne (han gifte sig första gången 1833), hade
han en pige, Kattarina, som han sedan
gifte sig med. Då han hade pigan hos sig
i sin säng, fick hustrun bekräma sig
till att bjuda maken och pigan på förfäst-
ning, emedan de steg upp om morgnarna.
Hustrun blev slutligen djukt, och en hen-
nes bror tog henne till sig, ~~och när han var~~
~~det dödes~~, att han hotade henne till livet
och hade rakkniven hos sig om nätterna.
Per Jonsson ruinerade den ene efter den
andre, under det han själv ökade sin
förmögenhet, som blev mer och mer bety-
dande. Han hade många farliga medhjäl-
pare, som mot ringa vederjällning uttröde

vilka handlingar som helst. Bland dessa
 hans handgångne män märkes särskilt
 hans granne Per Håkansson Eediz (Eedas
 pålæ), f. 1815 och son till Cantor. Håkan Jön-
 son Eediz f. $\frac{1}{2}$ 1789, "Knapsen", Skogren m. fl.
 Per Jönsson lamm tydligen behag i att ut-
 öva skräckvälde, att vara grym och ty-
 rannisk. När han höll auktioner, red-
 visade han för lite vad han tyckte. Han
 var i allt jälvbestämmande, och ingen
 vågade gärna kräva honom. Han var
 en skräck inte allsast för Håklunda för-
 samling utan för folket rent om. Huru-
 mansäg. Johan Persson, Knihult, 1821-1908,
 hade affärer med Per Jönsson och fick ge
 ifrån gjerd och grund i likhet med så
 många andra, som hade med Per Jönsson
 att göra.

Per Jonsson var på sin tid förmyndare för
 Johan ~~Petersson~~ Perssons hustru och hennes bror,
 då de voro ommyndiga. Då barnens mor,
 Ingeborg Ekström, en gång kom till Vashult
 för att föröka på något av arvet, skickade
 Per Jonsson hundarna på henne, och något
 av arvet fick hon aldrig behålla.

Detta bara ett ex. av de många. Då han
 t. ex. i en auktion ville arrangera ett slags-
 mål lät han höra en lång dragen vassling,
 varpå en av hans medhjälpare släkte
 huset, och slagsmålet kom sedan strax i
 gång. Min farmors kusin "Eränge-Pellen"
 för en gång ridande till det intill hans
 hem, Erängatorp, V. Torås, närlägnat
 Vashult; något ärende till Per Jonsson.
 Då han på natten kom hem, var han

LUNDS UNIVERSITET
 FOLKMINNESARKIV

död och fasthunden vid hársten, där han
hängde under bakken på denne. Det blev
en allmän tro att Per Jonsson mördat honom.
Nämndemannen Håkan Johannissons
i Krochuets farfar blev mördad i sin
säng utav Per Jonsson. En namakare
inte långt ifrån Härlunda hade förfärdigat
en särdeles märkelig blocka [männas det
är samma märklige blocka, som ännu fin-
nas i Vasthus och äges av Per Jonssons ^{och hennes make} dotter, f.d. kyrkovärden Mr. Nilsson ~~och~~ och
i vilken bl.a. Härlunda gamla kyrka och
blockstapel (närvarande kyrkan är byggd 1822)
äro avbildade genom inlägg av olika trä-
slag; även är Bohuslotts bosthäfting avbildad
i detta yttre märklige blockfoder].
Per Jonsson hade varit hos namakaren

LUND UNIVERSITY
FOLKMINNESARKIV

och velat köpa blocken men misslyckats.
Men innan de återbildes hade urmakaren
lovat att komma till Per Jonsson med
blocken, vilket han också gjorde. På hem-
vägen från Vashult rodd Per Jonsson honom
över en djö. På andra stranden hittades han
sedermera död med huvudet i vattnet men
den övriga delen av kroppen orädd.
Man vågade inte göra någon undersök-
ning, men den allmänna tron var att han
blivit brest om livet av Per Jonsson.
Det vill dock nästan tygas, som om i Vise-
stad omkr. 1890 inträffad händelse, då en druck-
ken urmakare drunknade i ett dike, hade ar-
sagesmannen (P.) förknippats med Per Jonsson.
En gång, då Per Jonsson i sällskap med sin
dräng varit i Hårhunda mötte han på

hem vägen vid bäckabron nära Räckum
da sockenstuga en knalle. Per Jonsson
stannade och hälsade på knallen samt brö-
jode sampråka med honom; men han
uppmanade drängen att skynda ästad
mot hemmet. Per Jonsson tog upp sin snus-
dosa och bjöd knallen på snus. Medan
^{denna} ~~hans~~ snusade, drog han upp ett tillhygge
och ströb till knallen, så att han ögon-
blickligen dog, varpå han räknade honom
och kastade undan honom. Sedan
fortsatte han hemfärden sjungande: "Min
gärning nådigt skäda". Per Jonssons kan-
ske farligaste motståndare var den i Kas-
senala boende och över stora delar av
vårt land kände beckkokaren "Kasper".
De slogos med varandra på det mäkt

fraktaansvärda sätt. Så t. d. kommo Per
 Jonsson och Kasper en gång i gräl på en
 auktion i Krampanäs (Hälsåters). En
 tid därefter träffades de på en auktion
 i Tullnäs. K. fick då strykt av 13 karlar.
 de slog in huvudskallen på honom, då
 han fick men av det så länge han levde.
 P. J. hade för avsikt att slå ihjäl K., och
 P. J. sade: Du Kasper, antingen du lever eller
 ej, så kom dock ihjäl att det var Per Jonsson
 som gav dig dista rappen. Kasper skrek:
 Per Jonsson slår ihjäl mig. De slog honom
 bl. a. med hyveltänder, som de hade med sig i
 fickorna. Kasper fick stävlarna fulla av
 blod och måste ha hjälp till att komma
 hem. Han stände P. J. men förlorade. Ingen
 ville vittna, att P. J. slagit honom, då ingen
 sett det

P. J. Sode vid häradsrätten att han utgjut-
tit så mycket blod som till att besträcka
alla blösta knutar med.

Johannes i Knochust, vars Joder P. J. mördar,
Jon Möller i Uthörddan, Krestad, och hans
bror Magnus voro till sammans med P. J.
på en auktion. De hade nu sammans-
värat sig mot P. J. och beslutat sig för att
riktig grundlig prygla upp honom.

Jon Möller sade till Johannes: jag ser min
bror Magnus är bra örfil; och då han
sår de blod rinna, så blir han alldeles
vetlös. Jon Möller släkte ^{så} guset, och de-
dan detta var gjort, gav han sin bror ett
slag i huvudet. Denne tog då upp med
händer, och då han kände blodet rinna,
blev han alldeles förgymmad. Han

trodde givetvis, att det var P. J. han hade med att göra, varför han samtidigt med de båda andra rusade på denna, och de slog honom nu det värsta de vågade. Och det lades, att han efter den betam aldrig mer var den samme som fört.

En mattsmässosöndag, då det enligt gammal tradition är jängelag till Hålsunda, vid vilket tillfälle det söps förfärligt, hade P. J. fått tag i Kaspers hustru och hade henne bakom stummen söder om kyrkan. Kasper kom dit och hittade henne där. Kärningen observerade honom först och sade till P. J.: Se där kommer min gubbe.

P. J. ryckte då loss en varskantig stumblisa ur kyrkomuren, med vilken han strök till Kasper, så att den blöf

ovanläppen och en del av kinden.
Morgonen efter, då han var både fylld-
sjuk, missmodig och inte lite föargad
över fördagens händelser, såg han sig
i spegeln. Och då han upptäckte, hur illa
tilltygad han var, sade han: en sådan
människa som Per Jonsson borde dö.

En tid därefter, sedan han blivit läst,
^{besar} ~~han~~ ^{sig} ett ärendet till Häradsbäck. P. J.
var vid samma tillfälle där hos handlan-
den Adan Olsson. Kasper gick tillfots, och
då P. J. fick se honom, innan han kom
fram, anade han ored, fick betelen på
sin häst och körde skyndsamt mot hem-
met. Kasper rusade dock fram, då han
igenkände P. J., högg tag i härens bälte
men kunde inte komma upp i den.

Han hade en stor kniv i handen, och hade
han fått tag i P. J. hade han säkert gjort
honon mycket illa. Efter en stund sna-
vade Kasper och släppte sitt tag i härsan,
och P. J., som körde för brinnande livet,
undkom alldeles oskadd sin följare
men vågade sedan aldrig ^{ensam} träffa Kasper
utan i sällskap med sina "jelspyslar".

P. J. var en gång på en auktion i Torsås.
Då någon bjöd på det P. J. ville ha, skulle
denne ha strejk. På kvällen listos dövar-
na, så att ingen skulle kunna komma
ut, sedan P. J. och hans bejdakar tagit
plats i fristugan. Ett par timmar skrynda-
de efter "Lassa-Marie-Magnus" och "Björne-
Petern" - båda överhört starka och modiga.
P. Tog en järnstång och M. en yxa med sig.

och då beväpnade bröt de upp dörrarne
och gick in. En del ungdom och gäster
voro förbundade till dans efter slutad auk-
tion. De inträngande undrade nu vad
det var fråga om. P. J. lovade, att det skul-
le bli lugnt. Men en av hans vänner och
medhjälpare, Algren, skulle likväl slå
till Peter. Men istället tog Peter sin järn-
stang och slog Algren med denna, så att
han måste skjutas hem från auktionen.
Det blev för övrigt inget vidare slagsmål
mer den kvällen. P. J. uppmanade sina
kamrater att hålla sig lugna, då han tyd-
ligen insåg, att de skulle dra det kortaste
sträcket, då torsåshornen voro dem överlägsna.
På ålderdomen gick Algren mycket illa
och stödde sig med två käppar, troligen

till följd av sviterna efter detta slags-
mål.

En gång på sin ålderdom hade P. J. varit
framme vid Håradshäck i ett ärendes
och gick till lots. Han träffade här ^{bonde} ~~en person~~
~~han~~, som bjöd honom på skjut. P. J. tacka-
de och sade sig villja gå lite i förväg. Bon-
den skulle sedan hinna upps honom och
taga honom med sig på skjutsen mot
Vashult. Då bonden efter en stund var
på hemväg och kom till samma plats, där
P. J. enligt ryktet hade mördat knallen,
sick han se honom liggande ett stycke från
vägen på andra sidan ^{intill denna värande} ~~en~~ gärdsgård
och kunde inte röra sig åt stället. Och han
har kunnat komma den andra sidan
gärdsgården har ingen kunnat begripa

då P. J. var gammal och mycket verksam
 Den allmänna tron var och är ännu bland
 många äldre, att datan kastat honom över
 sädesgårdar. Borden tog nu upp honom
 på sitt skjuts och förlade hem honom.
 Han blev nu sängliggande och dog en tid
 därefter. Då P. J. var död, dödsdet, att
 de som nattetid fördades förbi Hårlunda
 kyrkogård, kunde höra ps. 184: 4 v. Ijungas
 på hans grav utan att de sågo någon
 människa där. Då en av sagesmännen
 en gång var vid Hårlunda kyrka samt
~~gick~~ ^{var} uppe på kyrkogården och tittade på
 gravstenarna, stannade han även vid Per
 Jönssons gravsten och betraktade denna.
 Medan han gjorde detta, yttrade han till en
 kvinna, som befann sig alldeles intill:

78 4605

Jag ser att det är här som den rektbare
Pir Jonsson i Vaskult ligger begravd. -
Ja, det är min salige pappa, som ligger
här. - Ja, blev han salig, då är det inte
kinkigare än nem som helst kan bli
det, replikerade den kvicke Henrik
Olsson, som är en stor humorist. Gam-
man som var hans för några månader
sedan ^{vid 93 års ålder} avlidna dotter, tog och gick.

78